*

ווארשעווער שריפטן

*

1926 / 1927

ארויסגעגעבן דורך דעם ליטעראַטן־קלוב ביים פאַריין
פון יידישע ליטעראַטן און זשורנאַליסטן אין ווארשע

די באַטייליקטע

שלום אש / ברוך אַליצקי / ל. אַליצקי / יצחק
באַשעוויס / בעל־דמיון / משה בראַדערזאָן /
שלמה גילבערט / דר. א. גליקסמאַן / משה גראָס /
שמעון האָראָנטשיק / אברהם העשל / מ. וואַנ־
ווילד / עוזר וואַרשאַווסקי / מאַקס ווייַנרייַך
אברהם זאַק / שמואל זאַראָמב / י. י. טרונק /
יצחק ליכטענשטיין / קאַדיע מאָלאָדאָווסקי /
יואל מאַסטבוים / אברהם מאָרעווסקי / פרץ
מאַרקיש / נחמן מייזיל / מנחם באָריישא /
ה. ד. נאָמבערג / י. מ. ניימאַן / ז. סעגאַלאָ־
וויטש / משה עקשטיין / אברהם משה פוקס־
ווין / ח. ל. פוקס / לעאָ פינקעלשטיין / מנחם
פלאַקסער / א. פטאַשקין / יהושע פערלע /
אהרן צייטלין / אלחנן צייטלין / אלטער קאַ־
ציזנע / רחל ה. קאָרן / משה קולבאַק / יוסף
קירמאַן / לעאָ קעניג / מלך ראַוויטש / בער
י. ראָזען / שרה רייזען / ישראל שטערן /
* דר. יצחק שיפּער

דער סדר, צוגלייך זוכצעטל פון די „ווארשעווער שריפטן" 1927/1926

שלום אַש / די קינדער פון דער ערד—אַ סצענע אין שאַכט נומער 3—1-טער בויגן, 10 זייטן
ל. אָליצקי / צוריקגעשטעלטער שלום בית – 1-טער בויגן, 46 זייטן
יצחק באַשעוויס / אייניקלעך, אַ דאָרפס-קברן – 4-טער בויגן, 18 זייטן
שלמה גילבערט / אויף זומער-וואוינונג – 5-טער בויגן, 30 זייטן
שמעון האָראָנטשיק / אין אַ העק – 7-טער בויגן, 22 זייטן
עוזר וואַרשאַווסקי / שניט-צייט, קאַפּיטלען פון אַ ראָמאַן, 9-טער בויגן, 32 זייט
אברהם זאַק / אין מלכות פון פיבער – 11-טער בויגן, 56 זייטן
י. י. טרונק / סימפאָניאָן, דער בריוו צו נאָוואַטויסן, 14-טער בויגן 26 זייטן
יואל מאַסטבוי די ציגיינער-פלייט – 16-טער בויגן, 36 זייטן
ד. נאָמבערג / דאָס רבישע אייניקל, פראַגמענט – 18-טער בויגן, 8 זייטן
ז. סעגאַלאָוויטש / אַנטאָשאַ – 18-טער בויגן 28 זייטן
אברהם משה פוקס -- ווין / די לאַסט — 20-טער בויגן, 44 זייטן
מנחם פלאַקסער / אויף דער וואַסער-מיל – 23-טער בויגן, 14 זייטן
יהושע פערלע / אן אָרנטלעכע פרוי – 24-טער [illegible]יגן, 28 זייטן
בער י. ראָזען / אַ שגעון — 26-טער בויגן, 1 זייטן
ברוך אָליצקי / ווינטער אין דערפל — 27-טער ב[illegible]ן, 4 זייטן
משה בראָדערזאָן / ליליתל — אַ גראָטעסק — 27-טער בויגן, 30 זייטן
אברהם העשל / ליד – 29-טער בויגן, 2 זייטן
שמואל זאַראָמב / ליבע-לידער — 29-טער בויגן, 6 זייטן
קאַדיע מאָלאָדאָווסקי / חשונדיקע נעכט – 29-טער בויגן, 4 זייטן
פרץ מאַרקיש / סאָנעטן — 30-טער בויגן, 34 זייטן
מנחם באָריישאָ / דער גילגול, דיאַלאָגן אין צוויי באַגעגענישן, 32-טער בויגן, 44 זייטן
משה עקשטיין / לידער — 34-טער בויגן, 6 זייטן
ח. ל. פוקס / לידער — 35-טער בויגן, 4 זייטן
א. פטאַשקין / לידער – 35-טער בויגן, 4 זייטן
אהרן צייטלין / יוסף דילה-רינה, פּאָעמע – 35-טער בויגן, 32 זייטן
אלחנן צייטלין / דריי לידער – 37-טער בויגן, 2 זייטן

אַלטער קאַציזנע / אַ בילד פון דער טראַגעדיע הורדוס — 37־טער בויגן, 16 זייטן
רחל ה. קאָרן / פיר לידער — 38־טער בויגן, 6 זייטן
משה קולבאַק / ווילנע, פּאָעמע — 39־טער בויגן, 8 זייטן
יוסף קירמאַן / הונגער, פּאָעמע — 39־טער בויגן, 14 זייטן
מלך ראַוויטש / דאָס געזאַנג פון האַס און פון ליבע צום יידישן פאָלק—40־טער בויגן, 36 זייטן
שרה רייזען / לידער — 42־טער בויגן, 4 זייטן
בעל דמיון / דער יידישער וויסנשאַפטלעכער אינסטיטוט — 43־טער בויגן, 16 זייטן
דר א. גליקסמאַן / פרויד און זיין שיטה אין ליכט פון דער יידישער פּסיכיק—44־טער ב. 30 ז.
משה גראָס געשטאַלט און אידעע אין דער יידישער ליטעראַטור - 46־טער בויגן, 22 זייטן
מ. וואַנווילד / פאַריידישט אָדער יידיש? — 47־טער בויגן, 10 זייטן
מאקס וויינרייך / „פּאַריז און וויענה" — 48־טער בויגן, 20 זייטן
יצחק ליכטענשטיין די דריטע זייט פון מעדאַל — 49.טער בויגן, 12 זייטן
אברהם מאָרעווסקי / טעאטער־הימלען, געדאַנקען און פראַגנאָזן — 50־טער בויגן, 22 זייטן
נחמן מייזיל פּרק אין דער גמינע — 51־טער בויגן, 16 זייטן
י. מ. ניימאַן / פּיאָנערן פון דער יידישער פּלאַסטיק — 52־טער בויגן, 14 זייטן
לעאָ פינקעלשטיין / אויף די וועגן פון יידישן רעאַליזם — 53־טער בויגן, 24 זייטן
אהרן צייטלין / דער קולט פון גאָרנישט און די קונסט ווי זי דאַרף זיין—54־טער בויגן, 10 זייטן
לעאָ קעניג / השכלה, נאַציאָנאַלע ראָמאַנטיק, פאָרמיזם און ווידער השכלה—55־טער בויגן, 8 זייטן
ישראל שטערן / קרוינען צום קאָפּ פון דער יידישער קריטיק — 56־טער בויגן 42 זייטן
דר. יצחק שיפּער / אויף דעם וועג צו די אורבילדער פון דער יידישער נשמה—58־טער ב. 10 ז.
מעמאָריאַל פון ליטעראַטן־קלוב צום אינטערנאַציאָנאַלן פּ.ע נ. קאָנגרעס 1926—59־טער ב. 16 ז.
נאָטיצן פון דער רעדאַקציע־קאָלעגיע — 60־טער בויגן 4 זייטן

*

יצחק באַשעוויס

צווײ נאָוועלן

א. אײניקלעך. ב. א דאָרפס־קבֿרן

א

דער רבי ר׳ סענדער לוי קאַרווער איז טאַקע געווען אַ לײַבלעכער זון פון ר׳ דודל קאַרווערט און אַ רעכט אייניקל פון אַלטן בעלזער רב. אָבער אַז אַ ייד שפּורט אַ גאַנץ לעבן, רעדט נישט אויס צו אַ מענטש קיין וואָרט, קוקט נישט אין קיין ספר און האַלט פאַרמאַכט די לאָדן בײַ טאָג און בײַ נאַכט, ווערט קיין עולם צו אים נישט פאָרן. מילא, איז אים טאַקע געבליבן בלויז דעם זיידנס האַלב־אײַנגעפאַלענע דירות, אַ חרובע מקוה, וווּ ס׳איז אַ מורא אַרײַנצוגיין אַפילו בײַטאָג און עטלעכע דאָרפס־ווײַבער, וואָס פלעגן קומען פון צײַט צו צײַט אַהער, אָפּגעבן קוויטלעך און געבן עפּעס געלד, אָדער מילך, פּוטער צו גאָר עופות.

ר׳ סענדער לוי קאַרווער, אַ הויכער, תּמיד אין אַ פאַרפעדערטער יאַרמולקע, אין אַ צעריסענעם זײַדענעם כאַלאַט, די פּאות אויסגעקראָכן, מיט אַ לאַנגער, געדיכטער, פאַרטאַבאַקטער באָרד, מיט לאַנגע וואָנצעס, מיט געדיכטע ברעמען ווי בערשטלעך, מיט אַ לאַנגער, מרוקעוואַטער נאָז, וואָס איז אַראָפּצוצו ברוין־בלוי געווען און מיט גרויסע, רויטע, ברוגזע מיט בלוט־פאַרלאָפענע אויגן, האָט שוין געהאַט זײַנס אַ יאָר זעכציק. דאָס ווײַב, די רביצין, אַ יידענע אַ חכמה און אַ סאַנדזער קינד, האָט ער שוין לאַנג געשיקט אין דר׳ערד אַרײַן דורך זײַן שטענדיקן כּעס, וועלכן זי, אַן איידל און קראַנק מענטש, האָט נישט געקענט פאַרלײַדן... יאָרן לאַנג איז זי געלעגן אײנע אַליין און געקרענקט און אין דער גאַנצער צײַט האָט ר׳ סענדער לוי קיין איין מאָל נישט צו איר אַרײַנגעקוקט: געוואָרטשעט, אַז זי מאַכט פון אים אַ תּל און נישט פאַרשטאַנען וויפיל ס׳איז דער שעור צו פוילן לעבעדיקערהייט... יעדער זאַך מוז דאָך האָבן זײַן שעור... אַז די רביצין איז סוף כּל סוף געשטאָרבן, האָט ר׳ סענדער לוי זי באַלייט פיר איילן פאַר דער טיר, געהייסן דעם טומטום, דעם זון זײַנעם ער זאָל אים דערלאַנגען אין גאָס אַרויס אַ גרויסע קופּערנע קוואָרט וואַסער און ער האָט געזאָגט:

— פטור געוואָרן דאָס שלימזל... יעצט וועל איך נאָר פון דיר בעדאַרפן לויז ווערן...

ער האָט מער נישט געלאָזט עפענען די לאָדן, געטענהט, אַז ס׳איז

גענוג פאַר אים די ליכטיקייט, וואָס קומט אַרײַן דורך די שפּאַלטן. אין שאַנק איז געשטאַנען תּמיד פאַרשלאָסן אַ גאַנצער טאָפּ מיט אָקעוויט. אַז דער רבי איז דורשטיק געוואָרן, האָט ער אָנגעשעפּט פון טאָפּ אַ קאַדע־גלאָז, עס אויסגעטרונקען ביזן דנאָ און ווידער טאָפּלט פאַרשלאָסן דאָס טירל פון שאַנק, האַסטיק און מיט רציחה, ווי איינער זאָגט: פאַרשלאָסן און זאָל מיר נאָר קיינער דאָ נישט רירן!...

ווי אַלעמאָל נאָכן בראָנפן, איז דער רבי אַרײַנגעפאַלן אין צאָרן, געמרוקעט צו זיך אַליין און די אָדעריק־רויטע, פאַרלאָפענע און מאָנטנע ווײַס־אַפּלען זײַנע האָבן קרום און מיט חשד געקוקט צו די לאָדן־שפּאַלטן, ווי ער וואָלט מורא געהאַט, אַז פון דאָרטן זאָל מען נישט קומען נעמען אין אים נקמה פאַר זײַנע מעשים תּעתּועים, וועלכע קיין שום בעלזער קינד האָט זיך נאָך נישט דערלויבט. דערנאָך האָט ער אַראָפּגעוואָרפן פון זיך זײַן צעריסענעם זײַדענעם כאַלאַט, אַוועקגעוואָרפן אויף דער ערד דאָס שפּיציקע ספּאָדיקל, וועלכעס איז שטענדיק בײַ אים פאַררוקט געווען איבער די אויגן, אַראָפּגעוואָרפן פון די פיס די גרויסע, שווערע, ברייטע שטיוואַלעס און זיך אויסגעצויגן אויפן דעמבענעם בעט שווער און גלײַך, ווי מ׳לייגט אַוועק אַ בר־מנן.

ער איז געלעגן אַזוי נאָוזנאַק שעהן לאַנג, נישט גערירט זיך, מיט די גרויסע באַבע־נעגל, וואָס האָבן אַרויסגעקוקט פון די רויטע זאָקן, אַרויף, דער לאַנגער, שמוציקער טלית־קטן איבערן גוף. פון צעקנעפּלטן, אומרײנעם העמד האָט אַרויסגעקוקט אַ טונקל־אָפּגעקראָכענע האָריקייט, וואָס האָט זיך צוזאַמענגעמישט מיט דער באָרד. ער האָט נישט גערירט מיט קיין אבר, דאָס בעט האָט נישט אַ סקריפּע געטאָן, נאָר די אויגן זײַנע זענען צעעפנט געווען. דורך די בלוטיקע, פאַרבאַקן־טרעריקע בעלמעס האָבן פאַרבלאָנדזשעטע דורכגעקוקט קלײנע, גרינלעך־צעגאָסענע אַפּלען. שטייענדיקע אין ניכטערנע, מידע, ווי אין מיט וועג, טעמפּע און מיט לעצטע שטיקלעך שכל.

— הייסט עס, בהממם... אוהוממם...

ס׳זענען געווען די איינציקע קולות, וואָס ער האָט פון צײַט צו צײַט אַרויסגעלאָזט, פאַרדומפּענע און געגאַנגען זענען זיי נישט דורכן האַלז, נאָר פון גאַנצן פּנים, וואָס איז לעצטנס שוואַרץ געוואָרן ווי טשוגון, דורכגעגעסן מיט טאַבאַק, צעפאַלן אין האַרטע. פאַרגליווערטע

קנייטשן. פלוצלינג האָט מען אָנגעקלאַפּט אין דער טיר. דער טומטום האָט שוין ווידער עפּעס געדאַרפן. וויפל דער טאַטע האָט אים נישט גע־פּאַטשט פאַר זיין קריכן צו אים אַלעמאָל, האָט ער זיין געוווינונג נישט געקאָנט גובר זיין. ווידער איז ער געשטאַנען ביי דער האַלב־געעפנטער טיר: אַ נידריקער, אַ דיקליכער, אין אַ לאַנגן איבערציער ביז צו דער ערד, אין פאות ביז צו די אַקסלען און מיט אַ הויך, קליין יאַרמולקעלע אויפן סאַמע שפּיץ קאָפּ. אין די טיפע ווינקלען זיינע און גרויסע שוואַרצע אויגן, ווי ביי אַ פערד, איז געלעגן אַ שגעון.

— טאַטע?

— הוממם —

— לאה ציוקעווער האָט שוין ווידער געבראַנגט מילך... ווייס איך נישט וווהין זי צו גיסן...

— די דיניעצע איז פּאַרליידיקט? — האָט דער רבי נישט גע־רירט מיט קיין מוסקול.

— יאָ.

— נו, און דער גרויסער טאָפּ?

— איך פּאַרלידיקס — האָס דער טומטום אויסגעשטשירעט זיינע פערדישע טיפע אויגן. — אַלץ איז פּאַרליידיקט...

טאָג־טעגלעך איז ער געקומען מיט דער זעלבער פראַגע און כאָטש דער טומטום האָט געקאָכט עסן אין קיך, געקאָכט שיילן קאַר־טאָפל און געקויפט מציאות אין מאַרק, האָט ער קיין שום מתנה נישט צוגענומען ער זאָל פריער נישט פרעגן ביים טאַטן. אַזוי האָט אים גע־הייסן דער שגעון, אַ ענים... דער רבי האָט אים אָנגעקוקט צום וויפילסטן מאָל, שוין זיכער געווען, אַז ער וועט אים דאָס נישט אויס־האַקן פון קאָפּ קיינמאָל און ער האָט געזאָגט פול מיט יאוש אין אָן שום כחות:

— אויב ס'איז נישטאָ ווו, קויף אַ טאָפּ... הייס דער יידענע וואַרטן אַ ווײַלע:

— אַזוי? קאָן איך גיין קויפן? — האָבן ביי דער ווילדער בריאה טיף און טונקל אַ גלאַנץ געטון די אויגן און ער האָט זיך דערפרייט. — נו, איז גוט!

ער האָט נאָך זיך פאַרהאַקט די טיר, געלאָפן אין דער יאַרמולקע אין מאַרק אַריין קויפן אַ טאָפּ, געגאַנגען פון געוועלב צו געוועלב און

נעדונגען זיך. די יידענע איז געזעסן אויף אַ בענקל, זיך איינגעקוקט אין די בערגער פּיסט, וואָס האָבן אָנגעפילט די קיך, אַלעמאָל אויפגע־שפּרונגען פון אַן אַנדער מויז, וואָס האָט נישט קוקנדיק אויף דער ליכטיקייט פון טאָג, געאײַלט פון לאָך צו לאָך, דערביי שווער געפּויקט מיט איר ווייך־פליישיקן, אָנגעפּאַשעטן בויך. פּלוצלינג האָט זיך געעפנט די טיר און ס'איז אַריינגעקומען דער רבי אַן אויסגעטוענער, ווי ר'איז געלעגן אויפן בעט. ער האָט געהאַט פאַרגעסן, אַז אין קיך וואַרט עמעץ און געגאַנגען אין קיך אַריין טון זיינס אַ־באַדערפעניש. די יידענע האָט אויפגעציטערט, זיך אויפגעשטעלט און קוים־קוים וואָס זי האָט געקאָנט זיך דערביוען אויפן איינציקן וואָרט:

— רבי!

— אַ, לאה ציווקעווער — האָט דער רבי זיך צו איר אויסגע־דרייט זייטיק און גאָרנישט נתפּעל געוואָרן. — נו, וואָס הערט זיך ביי אייך? וואָס מאַכט אייער מאַן? דוכט זיך, אַז ער איז עפּעס נישט געזונט געווען...

אין די לאַנגע האָריקע אויערן זיינע האָט געראַשט, דער קאָפּ איז ווי אָנגעפילט געווען מיט זאַמד. די יידענע האָט אינגאַנצן אָנגע־הויבן ציטערן.

— דער רבי געדענקט נישט, אַז מיין מאַן איז געשטאָרבן?... דער רבי איז דאָך אַליין נאָכגעגאַנגען נאָך די לויה... ווי איז צו מיר נישט געבעך... כ'האָב דאָך שוין אין דער צייט געדאַנקט צו באַגראָבן אַ מויד, ווי אַ רויז... ווי איז צו דער מאַמען!...

די יידענע האָט פאַרבראָכן די פינגער, געוווסט, אַז דער רבי ווייסט מער נישט ווו ר'איז אין דער וועלט און זיך עס בלויז גערעכנט פאַר אַ מצוה מהנה צו זיין ר' דוד קאַרוועסס אַ זון... דער רבי האָט אַרויפגעלייגט אַ רויט־בלוילעכע האַנט אויפן שטערן, געקוקט גלייך אַקעגן זיך פון הינטער די געדיכטע ברעמען און אַז ער האָט זיך גאָרנישט דערמאָנט — האָט ער שטיל געעפנט די טיר און צוריק צו זיך אַריין.

— מילא... הייסט עס, אַז ר' נתן ציווקעווער איז שוין אויף בעלמא־דקשוט... אַליין נאָכגעגאַנגען נאָך זיין לויה אפילו...

דער רבי האָט דאָס נישט געדענקט, פּלוצלינג זיך דערמאָנט, אַז

ער האט אמאל געהאט א טאכטער דינה... איז זי געשטארבן, א פנים... און דאס גדענקט ער אויך נישט?... אדער אפשר לעבט זי גאר ערגעץ?... דינה... קען אפשר גאר זיין, אז א שוועסער האט ער געהאט דינה?...

דעם רבין איז געשטאנען פאר די אויגן א נידריק ווייבל מיט רויטע בעקלעך און מיט גוטע, לוסטיקע אייגעלעך, געזען אפילו אירע קליינע, פיכיקע הענטלעך מיט צעשפרייטע קליינע פינגער, ווי קעלבאסלעך, געדענקט, אז זי איז געהויצן אן אייגענע... גאר-גאר א נאנטע... דינהלע... זיינס א טאכטער, וואס איז דערנאך מסתמא געשטארבן... אז נישט וואלט ער דאך געוווסט...

ער איז געשטאנען אין מיטן שטוב א געבויגענער, די בולטע אויגן אויסגעשטשערעט צו דער ערד. אז דער טומטום איז ווידער אריינגעקומען אנזאגן די בשורה, אז ער האט געקויפט א גרויסן טאפ... אזא גרויסן, ווו ס'וועט קאנען אריין וויפיל מילך מ'וועט נאר ברענגען... האט דער טאטע אויפגעהויבן געלאסן דעם קאפ אין דער שטוביקער טונקלקייט, געברומט עפעס אליין צו זיך און געזאגט:

— ווען איז דינהס יארצייט?

— הע? וועמענס? — האט דער טומטום אויף א ווילדן אופן זיך א כאפ געטון ביים אויער. — דינהס? וואסער דינהס?

ער האט נישט געוווסט פון קיין דינה, דער טומטום, שטארק צעמישט געווען פון דעם טאפ, וואס ער האט געקויפט און גיך געפינטלט מיט זיינע גרויסע פערדישע אויגן. האט דער טאטע זיך צוריק אוועקגעלייגט אויפן בעט, זיך אויסגעצויגן, דורכגעקוקט דורך זיינע בלוטיקע בעלמעס און געמורמלט:

— הייסט עס, בהממם... אומהוממם...

ס'איז געווארן טונקל, אינדרויסן איז צוגעפאלן די נאכט. די שטשורעס האבן אנגעהויבן קוויטשען פון זייערע לעכער, פויקן אין דער ערד מיט א ווילדער, גבורהשער גיכקייט, ווי זיי וואלטן זיך פארפלאנטערט. האט דאס דער רבי דערהערט, אנגענומען א שווערן שטיקל ביי דער כאליעווע און א ווארף געטון אין דער שווארצקייט, כדי זיי איבערצושרעקן, אדער גאר איינער צו טרעפן.

— שטיל! בהממם! שטיל!...

ב

נאך א גאנצן ווינטער קרענקען האט פרילינג דער רבי באפוילן דעם טומטום, אז ער זאל אים ארויספירן פארן הויז, כדי א קוק צו טון אויף דער ליכטיקער וועלט. א זייט ביי אים איז געהעצן פאראליזירט, אויפן קאפ זיינעם איז געזעסן א הויכע, שפיציקע, פארפעדערטע יארמלקע. די אויגן זיינע, טיף אריינגעזעצטע און אויסגעלאשענע, האבן געקוקט פאר זיך שטייענדיק און מאט, ווי זיי וואלטן גארנישט נישט געזען. אנגעטון איז ער געווען אין א שווארצן, צעריסענעם כאלאט, בארד און פאות — האלב אויסגעקראכן און צעשויבערט. דער רבי איז געשטאנען אנגעלענט אין דער טיר פון הויז, האט אנגעשפארט די רויטע, טויטע הענט אין אן אלטן שטעקן און איינגאנצן האט ער אויסגעזען, ווי מ'האלט אים ארויסגעפירט, כדי צו ווייזן פאר דער שטאט. נעבן אים איז געשטאנען דער טומטום. ער האט אנגעשטעלט זיינע גרויסע, בולטע, פערדישע אויגן אויף א פינטעלע אקעגנאיבער, אויסגעשפיצט די אויערן, ווי ער זאל זיך צוהערן צו א ווייטן, אומבאשטימטן שארך און ער האט אלעמאל געעפנט דאס מויל און ביסלעכווייז עס צוריק צוגעמאכט, ווי ער וואלט געוואלט עפעס זאגן, נאר ער האלט זיך איין. צום סוף האט ער געזאגט:

— טאטע?

— וואס איז? — האט דער טאטע קרום און בלוטיק געקוקט ערגעץ אין דער ווייט, ווו ס'איז געשטאנען א ברונעם און מיידלעך האבן געשעפט וואסער. — וואס איז שוין ווידער?

— גארנישט, טאטע — האט דער טומטום אוועקגעקוקט אין אן אנדער זייט. — כ'מיין עס אקעגן דעם... אזא מרה-שחורה ליגט אויף דער וועלט, הע, טאטע? די אפיקורסים זאגן, אז דער זיידע ר' שלום האט אויך גארנישט נישט געוווסט, הע?...

נישט דער רבי אין נישט אנדערע האבן געוווסט, וואס עס איז געשען מיטן טומטום. אין משך פון ווינטער האט ער אויפגעהערט קומען אין בית-המדרש אריין, האט אויפגעהערט קויפן מציאות אויפן מארק, האט זיך מער נישט אומגעקוקט אויף די ווייבער, וואס ברענגען מתנות און איז אפגעלעגן גאנצע טעג און נעכט אין קיך אויפן באנק-

ברעט אין געשוויגן: — צוגענומען שטיקלעך שמות נאָענט צו די ברעמען, געליייגט אין אַלע פיר זייטן און באַהאַלטן אין די הויזן־קעשענעס. אַז נישט פלעגט ער בייסן די נעגל פון די פינגער אַזוי טיף אין מיט אַזאַ עקשנות, אַז בלוט איז געריגען. אַמאָל דער גאַנצער באַלעבאָס אין שטוב, — האָט ער איצט זיך אַרומגעדרייט, ווי אַ פרעמדער, האָט געכאַפּט פליגן אויף דער וואַנט און זיי אַריינגעוואָרפן אין דער מילך, כדי זיי זאָלן זיך דאָרטן טרענקען. אין שטעטל האָט מען גערעדט, אַז ביים רבין אין שטוב זיצט אַ קליפּה און אַז דער טומטום פירט מיט איר עסקים... דער איינציקער מענטש, וואָס פלעגט נאָך אַמאָל אַריינקומען אין שטוב אַריין, איז געווען אַ געבויגענע יידענע אין אַ שוואַרצן בריטן זשאַקעט, אַ שטיקל קרובהטע דעם רבינס, וואָס האָט געוווינט אין אַ נאָענט שטעטל. זי האָט געלעבט דערפון, וואָס מ'האָט איר געשיקט קצבה פון בעלזער הויף, האָט געשמט פאַר אַ מרה־שחורהניצע. מ'האָט אויף איר דערציילט, אַז מיידלוויייז איז אין איר געווען אַ דיבוק און אַז ביזן היינטיקן טאָג בלאָנדזשעט זי אַרום אויפן בית־החיים און קאָן נישט געפינען צו לעבט זי, אָדער זי איז גאָר אויפן עולם־הדמיון... לעצטנס פלעגט זי אַלץ אָפטער קומען אַהער, פלעגט גיין דאַווענען אין עזרת־נשים אַ שטיק איידער ס'איז טאָג געוואָרן און דערנאָך אַהיימגיין צום רבין און דאָרט אָפּזיצן שעהן לאַנג. זי האָט דאָרטן געגעסן איר טרוקן ברויט און זאַלץ, געשטריקט אַ זאָק און פלעגט איינטענהן מיטן טומטום, אַז די צייטן פון משיחן זענען שוין גאָר גאָר נאָענט... צום סוף האָט זי גאָר גענומען אים רעדן אַ שידוך. די כלה, אַ קרובה, האָט געוווינט אין רוסלאַנד ביים טאַלנער רבין, נאָר די אַלטע האָט געזאָלט נאָך איר שרייבן... דער טומטום איז געזעסן אַקעגנאיבער אַ פאַרטראַכטער, האָט נישט אויפגעהערט נערוועז צו זוכן שפּורן פון האָר אויף זיין נאַקעטער גאָמבע. דורך זיינע טיפע, מבולבלדיקע ווינקלען האָט זיך דורכגעצויגן די סאַמע מרה־שחורה אין די ווילדע רעיונות, וואָס קוים כאַפּן זיי אַן אַזעלכע לייט, לאָזן זיי, די הוריקות, מער נישט אָפּ.

— הע? ווי? — האָט ער זיך אַלעמאָל אָנגעכאַפּט ביים אויער. — מומע... כ'מיין עס אַקעגן דעם... צו וואָס דאַרף איך זי דען? הע? אַז כ'בין אַ טומטום...

דער טומטום איז אויפגעשטאַנען, דערמאָנט זיך, אַז ר'איז שוין לאַנג נישט געווען ביים טאַטן. דער רבי איז געשטאַנען אין מיט שטוב אין טלית־קטן און אין די רויטע זאָקן. ער האָט זיך צוגעהאַלטן ביים קאָפּ פון בעט, מיד געווען פון קלאַפּן אין דער וואַנט נאָכן זון און זיינע האַרטע פייכטע וואָנסעס האָבן אַזש געציטערט פון צאָרן און פאַראַכטונג צו דעם פרא־אדם, וואָס פאַרלאָזט אים, ווען ער דאַרף אים אַמנויטיקסטן.

— אַנו, שוין אַ שידוך געטון? — האָט דער רבי אויפגעהויבן אַ ברעם מיט ביידע פינגער און דאָס איינציקע אויג זיינס האָט געקוקט פאַרחירט און באַצערט. — אנדרוגינוס!

ער האָט אָפּגעמאָסטן דעם טומטום פון אויבן אַראָפּ, פון אונטן אַרויף, געזען דעם שגעון אין די טיפע ווינקלען פון זיינע האָר, טעמפּ געפילט די טויבע שרעק, אַז דער טומטום ווערט סוף־כל־סוף ערגעץ אַוועק און אים איבערלאָזן אַליין אַ קראַנקן, אַ געליימטן און אָן אַ שלוק וואַסער... שוין איצט פלעגט דער טומטום פאַרשווינדן אויף גאַנצע טעג. ער פלעגט אַרויפקריכן אויפן בית־המדרש־בוידעם, זיך דאָרטן פאַרהאַמערט מיטן שווערן ריגל, געזוכט אַלטע סדורים צווישן די בערגער פאַרשטויבטע שמות, אַראָפּקומען פון דאָרטן מיט פעך־אָפּגעריבענע מזוזות, רצועות און אויסגעטרוקנטע בתים פון תפילין. ער האָט דאָס אַלץ באַהאַלטן אין קופּערס. אַן אַנדערש מאָל איז ער אַוועק אויפן ווישניצער וועג. ער האָט זיך דאָרטן געזוימט גאַנצע עטלעכע טעג. צוריקגעקומען איז ער אַן אָפּגעריסענער, אַן אויסגעשמירטער, אַן אָפּגעמאָגערטער, מיט שטיוול אינגאַנצן אויסגעבריטע פון שלעפּן זיך. אין דער האַנט האָט ער געטראָגן אַ הויכן, סענקאַטע שטעקן, וועלכע ס'טראָגן נאָר יידן, וואָס גייען אויף דער מדינה. ער איז אַריין צום פאָטער אַ צעכראַסטעטער, אַ פרעמדער. ער האָט גצריבן די אויגן, מער נישט געקענט דערזען אין חשך, וואָס דאָ טוט זיך און ער האָט גערעדט אין דער וועלט אַריין, מסופק צי ס'איז עמעץ דאָ אין שטוב.

— טאַטע? — הע? — כ'בין געווען אין ווישניצע, בין איך געווען... אַ יריד איז דאָרטן געווען... כ'האָב געוואָלט איינקויפן אַ סך סחורות, נאָר כ'האָב נישט געהאַט ביי מיר קיין געלד... הע?...

דער טומטום האָט געוואַרט, נאָר ער האָט קיין שום תשובה נישט דער

הערט. דער אַלטער, אַן אויסגעניכטערטער, איז געלעגן שטום, מיט צעעפנטע, שטייענדיקע אויגן, געשוויגן מיט עקשנות און מיט דער מוראדיקער החלטה קיין איין וואָרט נישט צו ענטפערן: פאַרצערט פון היץ און חלישת־הלב, איבערגעפרענט און מיט פאַרהאַקטע ציין. דער טומטום איז נאָך אַ ווײַלע געשטאַנען. אַרײַנגעשטעקט די האַנט אין דער הויזנקעשענע, ווי ער וואָלט געוואָלט עפּעס פון דאָרטן אַרויסנעמען צו ווײַזן. און פּלוצלינג איז ער שטאַרק אין כעס געוואָרן. ס'האָט אים אַזש ווי אַ ביס געטון הינטער דער קני. —

— ענטפערסט נישט? — נו, ענטפער נישט! קענסט אַזוי ליגן, וויפיל דו ווילסט!... הע? דו מיינסט, אַז ווײַל כ'בין אַ טומטום, בין איך שוין קיין מענטש נישט?.. כ'וויל נאָך חתונה האָבן אויך... הע? איך קען תיכף חתונה, קען איך!...

דער טומטום איז אַוועק זוכן די מומען, ער האָט זי אָבער נישט געפונען אין קיך און נישט אין דער ווײַבער־שול, און ער איז געגאַנגען זי זוכן אויפן בית־עולם. ער האָט געקויפט אין אַ געוועלבל אַ בייגעלע פּאַפּיר, געקויפט אַפילו אַ בלײַפעדער און געוואָלט, אַז דער בריוו קיין רוסלאַנד זאָל נאָך הײַנט אַוועקגיין... ער האָט זיך געשלעפּט אָן כוחות אויפן געלן זאַמד, וואָס פירט צום בית־עלמין, אויפן וועג איז אים אַראָפּ געפאַלן אַ פּאַדעשווע. די אַלטע איז ווי אויסגעריבן. דער טומטום איז געקראָכן פון מצבה צו מצבה, געלייענט די נעמען פון אַלטע נפטרים, געקראַצט דעם מעך אויף די שטיינער. צום סוף איז ער צוגעקראָכן צו זײַן מאַמעס קבר. קיין מצבה איז דאָרט נישט געווען, ס'איז בלויז געלעגן אַ גרויסער, פּירעקיקער שטיין. דער טומטום האָט זיך אַוועקגעזעצט אַנגעשטעלט די אויגן אין דער ווײַטקייט.

— מאַמע, מאַמע! וווּ ביזטו, מאַמע, הע? — דו, מאַמע, פוילסט אין דער ערד און איך בין אַ טומטום... דער טאַטע וועט אויך לאַנג שוין נישט אָנטרײַבן...

ס'איז געוואָרן טונקל, דער הימל האָט זיך פאַרוואָלקנט ווי צום רעגענען, די מצבות זענען געוואָרן מאָדנע שטיל, אָנגעלאָדן, ווי אין דערוואַרטונג, און גרעל־ווײַס... עטלעכע געציילטע קראָען, גרויסע און שווערע, זענען געפלויגן פון בוים צו בוים, געצאַפּלט מיט די פליגל, אַלעמאָל אַ פאַל געטון אַראָפּ אין דערבײַ אַ שטילן קראַקע געטון. דער

טומטום האָט זיך אומגעקוקט, איבערגעציילט די ציצות, געפינען, אַז ער האָט בלויז זיבן פעדים אָנשטאָט אַכט און זיך געלאָזט גיין אַהיים.

— רוחות — האָט ער גערעדט צו זיך אַליין. — טמאים...

ער איז אַהיימגעקומען, ווען ס'איז שוין לאַנג נאַכט געווען. אין קיך איז געווען חושך־פינסטער. אויפן טיש איז געשטאַנען שטיל אַ פרעמדע הין, אַ גרויסע, אַן אָנגעבלאָזענע און אַ קיילעכיקע... דער טומטום איז צו צו דער טיר פון טאַטנס שטוב, לאַנג זיך אײַנגעהערט. ס'איז דאָרטן טויט שטיל געווען, ווי אין דירות, אין וועלכע מ'וווינט נישט פון לאַנג. דער טומטום האָט אַ ווײַלע צוגעמאַכט די אויגן, געוואַרט און זיי ווידער געעפנט. ער איז איצט מאָדנע טעמפּ געווען, סתם־אַזוי געעפנט די טיר און גערופן:

— טאַטע, שלאָפסט, טאַטע?

דער טומטום איז צו צום בעט. ס'בעט איז געווען ליידיק. צוריקגייענדיק אָבער האָט ער זיך אין עפּעס אָנגעשטויסן. דער רבי איז אַראָפּגעהאָנגען פון סופיט, אונטער זײַנע פיס האָט זיך געוואַלגערט אַ בענקל. דער טומטום האָט זיך עטוואָס אָפּגערוקט, לאַנג זיך אײַנגעקוקט אינם לאַנגן, שוואַרצן פלעק, וואָס איז ווי געשטאַנען אין חשכות פאַרגליווערט און גלײַך... דערנאָך איז ער אַרויס פון שטוב. אין דרויסן איז געשטאַנען אַ געדיכטע פינסטערניש און ס'איז געפאַלן אַ דין, שטעכעדיק רעגנדל. אין אַן אַקעגנאיבערדיק געוועלבל האָט געברענט רויטלעך מיד און טונקל אַ קליין לעמפּל. הינטערן בופעט איז געשטאַנען אַ נידריק, דאַר ווײַבל אין אַ ברייט שייטל און געשריבן מיט אַ לאַנגער בלײַפעדער אויף אַ בוך. דער טומטום איז געבליבן שטיין אויף דער שוועל.

ער האָט איין אויג צוגעמאַכט, דאָס אַנדערע אויג שטאַרק אויפגעריסן, אַז דאָס ווײַבל האָט זיך געזען גרויס און קײַלעכיק, ווי אַן אָפּגעשיילט האַרט איי. ער האָט זיך לאַנג אײַנגעקוקט אינם ווײַבל. געזען, ווי זי ווערט בלייך פון פחד און רוקט זיך צוריק. — האָט ער ווי אויף צו להכעיס אַ זאָג געטון:

— אויפגעהאָנגען זיך, דער טאַטע... נו, ברוך דיין אמת...

ב

א דאָרפס-קבֿרן

פּייוול איז מיד געוואָרן צו באַגראָבן אַלע עטלעכע טעג אַן אַנדער נפֿלע, הייצן דאָס באָד גאַנצע טעג און צו הונגערן. נאָך דעם, וואָס ער האָט אַלע טאָג זיך געקריגט מיט אַן אַנדער באַלעבאָס, דערמאָנט דעם פֿאַרשטאָרבענעם טאַטנס חטאים, אָנגעשלאָגן די טאָכטער זיינע, די גרושה, איז ער איינמאָל געקומען צו גיין אין קלייזל אַריין און מודיע געווען, אַז ער וועט פֿון היינט אָן לאָזן ליגן... זיי מעגן פֿריהער פֿאַרפֿוילט ווערן, די ציווקעווער מתים, ביז ער וועט זיך צו זיי צורירן... יידן מיט שפּיצעדיקע קירישע קאַפּעליטשלעך אויף די געגאָלטע קעפּ און מיט פּאהלעך, ווי מיילשע עקלעך, האָבן אָזש געקראַצט אין די בערדלעך פֿון הנאה, געגרייצט זיך מיט דעם עובר-בטל און געטענהט:

— איז נישט... וועט השם יתברך אַזוי פֿירן, אַז מ'קען זיך באַגיין אָן דער. הע? עך-עך-עך!

פּייוול איז געזעסן ביים קאַכעדיקן, ליימענעם אויוון אין קלייזל. דאָס פּנים זיינס איז שוואַרץ געווען פֿון גרויס עסעניש, די רויטע טראַכאָם-אויגן מיט די געל-צורודערטע אַפּלען האָבן געקוקט אַקעגן זיך באַצערט, זשעדנע און פֿול מיט טענות צום רבונו של עולם, וואָס אים פּייוולען צו להכעיס, לעבן זיי אַלע, די דאָרפסלייט, חוזק אויס אים און קוויקן זיך מיט זיין בלוט. אַליין נישט וויסנדיק וואָס צו טון פֿון גרויס עגמת נפש, האָט ער אויסגעטון די גרויסע שטיוול, געקראַצט די פֿיס ביז בלוט, געשאָלטן מיט טויטע קללות די גאַנצע וועלט און געברינקען אָקאָוויט קוואָרטנווייז: — געווישט די האַרטע, פּייכטע וואָנצעס מיט דער פויסט און אַלץ געהאַלטן אין איין איבערחזרן:

— שטינקען וועלן זיי מעגן!... עך בין אויס קבֿרן!... אויס קבֿרן בין עך!...

ער האָט לאַנג געוואָרט, אָבער צום סוף זיך דערוואַרט. שבת פֿאַר נאַכט איז אַוועקגעפֿאַלן ביי שניאור דעם מילך-ייד א קינד און אויסגעהויכט די נשמה. אין יידישן דערפל האָט זיך תיכף געמאַכט א בהלה שניאור איז באַלד מאָרגן אינדערפֿרי געקומען צו לויפֿן צו פּייוולען און געשריגן, ווי אַן אָקס, אַז אויב ער וועט נישט מקבר זיין דאָס קינד

לאָזט ער אים א טויטן תיכף דאָ אין מקום קדוש. ער איז געווען א הויכער, אומגעלומפּערטער ייד אין א גרויסן! וואַטאָוון שפּענצער, אין הויכע שטיוול חייט איבער די קניען און אין אַ גרויסן באַנקאָווע הוט איבער די אויערן. זיין גרויסע לאַנגע נאָז און שוואַרצע, פֿון טרערן נאַסע באָרד, האָבן אַרויסגעשטאַרט אימהדיק. אַלע האָבן געוווסט, אַז מיט שניאורן קאָן מען קיין חכמות נישט מאַכן: פֿאַלט ער אַריין אין כעס, וועט ער אים פּאַר אַ קאַליקע מאַכן, פּייוולען... נאָר! איין פּייוול איז נישט איבערגעשראָקן געוואָרן. ער האָט חייטער רציחהדיק און פֿאַרביסן צעקראַצט זיינע האָריקע פֿיס, יעדער מאָל געטון א שפּיי חייט פֿון זיך און נישט אויפֿהויבנדיק דעם קאָפּ, האָט ער געוואָרטשעט:

— נו, אדרבה, לאָז א טויטן... עך בין אויס קבֿרן! גענוג אייך באַגראָבן, גענוג!... באַגראָבן זאָלט איר שוין ווערן אַלע אויף איין מאָל!..

פּייוול האָט זיך געעקשנט, דווקא געוואָלט אַן הוספה פֿאַר הייצן דאָס באָד, אויסגערכנט א גאַנץ צעטל מיט טענות, און געהאַלטן אין איין סטראַשען, אַז ער וועט פּלעמען... זאָל מען צו אים א סך נישט טענהן, חייל אויב ער וועט פּלעמען וועט מען זען קראָקע... דער קול-טוס-פּרעזעס, א ייד א קצב אין א ריפּסענער קאַפּאָטע איבערן הויכן פּעטן בויך און אין א ברייטן, סאַמעטענעם קאַפּעלוש, אַזעלכער, וואָס ס'טראָגן בלויז שיינע יידן אין גאַליציען, איז געשטאַנען אַקעגנאיבער, זיך צוגעקוקט צום מחלוקת פֿונדערווייטנס, מעשה מכובד, וואָס ווייסט שוין, וואָס ער האָט צו טון, נאָר ער וויל פֿונדעסטוועגן פֿון א זייט הערן אויך דעם אַנדערן צד. בשעת מעשה האָט ער אַלעמאָל אָנגענומען א גרויע האָר אין זיין געל-אָפּגעבליאַקעוועטער באָרד, זיך לאַנג אין איר איינגעקוקט און אויף איר א בלאָז געטון. צום סוף איז ער צו צום טיש ער האָט אַרויסגענומען זיין ביינערן טאַבאַק-פּושקעלע, צוגעלייגט זיין פֿליישיקע, רויטע נאָז מיט די האָריקע נאָז-לעכער, זיך עטלעכע מאָל צעניסט און אין די פּייכטע, פֿאַרטרערטע אויגן זיינע האָט אויפֿגעלויכטן די פֿרייד פֿונם גוטן וואָרט, וואָס ער גרייט זיך צו זאָגן.

— הער נאָר פּייוול, עך מיין נישט קיין חוזק... באמת, דו מיינסט טאַקע אויף א וואָר, אַז א קבֿרן איז עפּעס א מלאכה, ווי להבדיל עפּעס א שוסטער צי א שניידער?... דו ווייסט, אַז ווען עך וויל, זאָג איך משה קייזער, אַז ער זאָל נעמען א לאָפּאַטע, און שוין! — ? — כי-כי-כי.

וואָלסט געזען, נבלה, אַז פון אים וואָלט אויך דער בר־מנן נישט לעבעדיק געוואָרן... זאָל עך מער שוין אַזוי זוכה זיין צו דערלעבן משיחן!...

דער פּרעזעס האָט זיך צעלאַכט, צעהוסט זיך, געשפּיגן פון גרויס הנאה און זיך פאַרגאַנגען. דער דיקער קאַרק זיינער איז אָנגעלאָפן מיט בלוט. פּייוול האָט דערפילט, אַז ער ווערט אינגאַנצן אויפגעקאָכט פון צאָרן, הענט און פיס האָבן ביי אים אָנגעהויבן ציטערן. פון זיינע צערוגטע טראַכאָם־אויגן האָט ארויסגעקוקט אַ ווילדער כעס, אַ ווונדיקער און אַ מטורפדיקער...

אַזוי? — משה קייזער? — נו, ווער האָלט אייך דען צו? — עך נישט!.. זאָל עך אַזוי —

דער אַלטער האָט דערפילט, אַז ס'דערגייט אים אַזש צום האַרץ, זיך אָפּגעשאָקלט, ווי פון אַ ביס, אינסטינקטיוו אַ זוך געטון דאָס פּלעשל אין הויזנקעשענע. נאָר אַז ער האָט דאָס פּלעשל דאָרטן נישט געפונען, האָט ער מער נישט געקאָנט אויסהאַלטן. דער טיפער צער און די יסורים, וואָס ווען זיי כאַפּן אָן דעם מענטש, לאָזן זיי אים מער נישט קיין מנוחה, ביז ער טוט זיך נישט אַ שאָדן אויפן גאַנצן לעבן — האָבן פּייוולען אַ כאַפּ אָן געטון ביים סאַמע גאָרגל, אַ ברי געטון אין אַלע אברים. ער האָט אַזאַ קנאַק געטון מיט דער פויסט אין טיש, אַז צווישן עולם איז טויט שטיל געוואָרן, אַלע האָבן דערזען, אַז ס'וועט געשען עפּעס אויסערגעוויינלעכס. ביי פּייוולען איז געריננען דער שוים פון מויל איבער דער באָרד. דער געשריי איז אַרויס פון צווישן די לאַנגע פאַרפּוילטע ציין אַ כאָרכלדיק גרינער און אַזאַ מאַוויימדיק מוראדיקער, אַז ס'האָט פאַרכאַפּט ביים האַרץ.

— שיקסעניק! — האָט ער געשריגן צום קולטור־פּרעזעס—עוכר־ישראל! עך אַליין האָב דעך געזען ביי דער וואָיטשעכע!... עך אַליין! עך — דעך, דו עוכר ישראל! עך וועל עדות זאָגן ביי בית־דין, דו כלב איינער! נואף!...

פּייוול האָט זיך אַ ריס געטון שלאָגן. עטלעכע בלייכע יידלעך האָבן אים אָפּגעהאַלטן. פון דער נאָז איז ביי אים געריננען בלוט, גליווערדיקס און טונקלס, אויסגעמישט מיט טאַבאַק. אַ יונגערמאַנטשיק מיט

אַ געל קאָזע־בערדל און מיט גריבע, חוצפּהדיקע אייגעלעך פון אַ תקיף האָט זיך אַ ריס געטון פון אָרט און געשריגן:

— לאָזט מעך! עך וועל אים דעם קאָפּ זאַטשמעלען! האַלטן מעך נישט, זאָג עך דער!!

אַלץ איז שוין געווען אָפּגעטון. דער גבאי איז אַרויס און אַ דראָע געטון פּייוולען מיט דער פויסט, זיין קצבישע פנים איז אַזש בלוי געווען פון רציחה. דער צוזאָג, אַז ער וועט געבן אמתע טויט־קלעפּ האָט זיך אַ צינד געטון אין די פאַרלאָפענע אויגן ווילד און אָן צוריקהאַלט. האָט פּייוול זיך צוריק אָוועקגעזעצט. ער האָט לאַנג געגראַבלט מיט אַן עק פון אַרבל אין דער נאָז, אַרויסבאַקומען פון דאָרטן וואָס מער שטיקער בלוט און ער האָט געלאַכט מיט בלוטיקע טרערן אין די אויגן.

— אַ מבין? אַזאַ נואף! אין אַ סטאַדאָלע האָב עך אים געטראָפן... ווי די כלבים האָבן זיי זיך גענואפט, דער אַלטער מיט דער ערלית... כי־כי־כי, הע! זאָל ער יעצט טון וואָס ער וויל! עך האָב נישט קיין מורא, האָב עך נישט... ניין!.. סיי ווי סיי שוין נמאס געוואָרן...

פּייוול האָט זשעדנע זיך איינגעקוקט אין עולם, דוקא געוואָלט הערן, אַז ער האָט גאָרנישט וואָס מורא צו האָבן און אַז מ'וועט נישט שווייגן. אָבער גאַליציאַנער יידלעך האָבן זיך תיכף אָוועקגעדרייט, יראַ־שמימדיק פאַרצויגן די ברעמען, גענומען קרייזלען די פּאהלעך און די פאַרזיכטיקייט זיך נישט אַריינצומישן אין אַזעלכע זאַכן האָט פרום און עקשנותדיק אַראָפּגעקוקט פון זייערע תמעוואַטע גנבישע פּנימער... האָט פּייוול זיך פאַרקרומט, ווי ער וואָלט אומגערן גענומען אַ ביטערע זאַך אין מויל, אַ שפּיי געטון מיט עקל און געוואָרטשעט:

— עך לאַך אויס אייך אַלע, לאַך עך! עך זענט אַלע די־אייגענע, זענט עך!.. גייסס! לאָמעך כאָטש אייער פּנים נישט אָנקוקן, לאָמעך!...

משה קייזער האָט מקבר געווען דאָס קינד. פּייוול איז אַליין געשטאַנען ביים קלייזל און עס צוגעזען. ס'האָט געדרעגנט, אין שטעטל איז געשטאַנען אַ בלאָטע; די דריי ברייטע גריבער, ספּעציעל געמאַכט דערצו, אַז ס'זאָל אין זיי אָנרינען וואַסער, זענען פול געוואָרן, זיך צע-

גאָסן וויט איבער די לײמיקע בערגן. די הײזלעך, באַקלעבט מיט לײם, כדי ס'זאָל נישט אַרײַנדרינגען די קעלט פון דרויסן, זענען געשטאַנען ביז צו די שוועלן אין זומפּ, טרויעריק געשפּיגלט זיך אין אים מיט אַלע לאַטעס אויף די מאָכיקע דעכלעך. בײַ אַ קלײן הײזעלע אויף אַ בערגל איז געשטאַנען משה קייזער, אַ קליין יידל אין אַ וואַטאָווע קאַפּאָטע אַרומגעגאַרטלט מיט אַ שווערן, גרינעם גאַרטל און אַ שפּיציק, פאַרבלאָזיקט קאַפּעליטשל און אין אַ רויטע פּאַטשײלע אויפן האַלז. ער האָט דאָס ערשטע מאָל זיך אָפּגעגעבן מיט אַזאַ מלאכה, בלײַך געווען, געקוקט מיט צעשראָקענע אויגן צו פייוולען און געהאַלטן פעסט און מיט מורא אין די הענט דאָס שוואַרצע קעסטל מיטן בר-מנן. שניאור איז נאָכגעגאַנגען אַ געבויגענער, צוגעהאַלטן די אויגן און געכליפּעט. דאָס ווײַב זיינס איז געלעגן שלאָף אין שטוב. נישט ווייט איז געשטאַנען דער קולטוס-פּרעזעס אין אַ גרינער קורטקע, וואָס האָט משונה נישט געפּאַסט צום ברייטן, רבנישן קאַפּעליטש. ער האָט אָנגעשפּאַרט זיין פּעסטע האַנט אינם שטעקן, וואָס ער האָט געהאַלטן, צוגעקוקט זיך צום ענין מעשה באַלעבאָס און באַפעלער. בלויז אַמאָל האָט ער געכאַפּט אַ בליק הינטערווײַלעכץ צו פייוולען: אַ לוסטיקן, זיך רייצנדן בליק פון איינעם וואָס זאָגט:

— אַנו, עס דריקט דיך גוט?

— אם ירצה השם ביי דיר — האָט פייוול אים געשאָלטן מיט צאָרנדיקע בליקן. — נישט קשה, וועסט נישט אויסמיידן דעם מלאך המות...

פייוול האָט פאַרשטעקט די הענט אין די אַרבל, אָוועק אין קלויז. ער איז אָפּגעזעסן שעהן לאַנג ביים פענסטער, געגאַזעט זיך. אַהיימגעקומען איז ער ערשט נאָך מעריב. אין שטוב האָט זיך אומגעדרייט די גרושה, אַ נידריק, גרין ווייבל מיט אַ ברודיקע פּאַטשײלע אויפן קאָפּ און אין אַ פּאָר גרויסע מענערישע שטיוול. דאָס לעמפּל איז געווען אַרײַנגערוקט. אַליין האָט זי אָנגעטראָגן האָלץ פון דרויסן, פאַרשטעקט צווישן אויוון און געזיפּצט. פייוול האָט אַ קראַץ געטון אין דער לינקער פּאה, געוואָלט זאָגן, אַז דאָס האָלץ מאַכט אָן אַ פייכטקייט אין שטוב און אַליין נישט וויסנדיק ווי אַזוי דאָס איז געשען, האָט זיך אים פּלוצלינג אַרויסגעריסן:

— אַנו, כאַלעסט דאָ נאָך אַלץ? — ליג דאָ, ליג! — דיין טאַטע איז שוין אויס קבֿרן! אויס! אפשר ווילסטו קען איך דעך באַגראָבן...

פייוול האָט זיך פאַרקרומט, ווי ער וואָלט עפּעס פאַרגעסן, זיך אַוועקגעזעצט, אויסגעשטשערעט אויף דער טאָכטער אַ פּאָר מצורעדיקע אויגן און געשוויגן. ער האָט געטראַכט וועגן דעם, אַז די וועלט שטייט נישט. אָט האָט ער יאָרן-לאַנג געהאַלטן אין איין מקבר זיין, יעצט טוט עס אויף זיין אָרט משה קייזער. עך, הייסט עס אַזוי גאָר... הכל הבל...

דער אַלטער האָט אַראָפּגעצויגן די שטיוול, געזוכט לעכער, זיך צוגעהערט מיט אויסגעשפּיצטע אויערן. אונטערן בעט האָט זיך געהערט דאָס שאָרכן פון אַ מויז אין איר נאָרע. פייוול האָט פינסטער אַ קוק געטון אויף זיין טאָכטער, אַ וואָרטשע געטון:

— אַנו, ווייטער די מייז... גערעדט וועגן אַ קאַץ, געזאָגט וועגן אַ קאַץ און דו הערסט נישט... פרעסט צוזאַמען מיט די עכברים...

— אַז אַ קאַץ וועט זיך דאָ נישט האַלטן — האָט די גרושה אַ זיפּץ געטון פון איר ווינקל, זיכער, אַז דער אַלטער הויבט זיך שוין אָן צו טשעפּען. — וויל נישט...

— אַזוי? זי וויל נישט? — האָט פייוול אַ קריץ געטון מיט די ציין און זיך צעלאַכט שטעכעדיק. — נו, איז וואָס? קאָנסטו זי נישט אַליין כאַפּן?...

— וואָס?

— נעם איין אַ מיתה משונה! — האָט פייוול נישט אַראָפּגענומען פון איר זיינע טראַכאָם-אויגן, זי דורכגעדרינגען אַדורך-און-אַדורך. — עך וועל דעך באַלד לערנען... עך וועל דיר זאַרעז לערנען ווי אַזוי צו כאַפּן מייז... עך דאַרף דאָ נישט קיין שטשורעס!...

ער איז געזעסן אויף זיין אָרט שטום, געוואַרט ביז די גרושה איז זיך בעגאַנגען לייגן און אויסגעלאָשן דאָס לעמפּל. אין דער פינסטער האָט ער גענומען אַ שטעקן, אַוועקגעקניט ביים בעט און מיט ציטריקע הענט געוואַרט ביז די מויז וועט אַרויס פון איר נאָרע. ער האָט מיט געדולד און איבערגעריסענקייט צוגעוואַרט ביז זי וועט קומען נענטער

און דאַמאָלס דערלאַנגט אַ קלאַפּ מיטן דראַנג. די מויז האָט אַ פּאָר צווייפלטן קוויטש געטון, איינעם און אַ פאַרשטיקטן, די גרושה האָט זיך אַ וואָרף געטון אין בעט. די האָר זענען איר געשטאַנען פון שרעק, נאָר זי האָט מורא געהאַט זיך אָנצורופן. פייוול האָט אָנגעצונדן אַ ליכט, אַרויסגעטראָגן די געפּגרטע מויז אין דרויסן, אויסגעקאָפּעט אַ גריבל, זי באַגראָבן און נישט אויפגעהערט וואָרטשען:

— עך דאַרף נישט קיין מייז, דאַרף עך נישט! ליג דאָ! פויל!...

שלמה גילבערט

אויף זומער-וואוינונג